

УДК 343.123.12

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.2.20>

ОЛЕНА ПЕТРІВНА ЗАВОРИНА,

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-7477-3570>,

e-mail: ezavorina@ukr.net;

ОЛЕКСІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ ФОМІН,

Слідче управління Головного управління

Національної поліції в Харківській області

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджено питання, пов'язані із застосуванням поліцейської та приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні. Проаналізовано сучасний стан цієї діяльності у зарубіжних країнах, а також проблеми запровадження такої діяльності в Україні. Розглянуто перспективні напрями подальших досліджень указаних питань та сформульовано пропозиції щодо врегулювання механізму запровадження, організації та здійснення поліцейської детективної діяльності. За результатами дослідження напрацьовано конкретні пропозиції та рекомендації.

Ключові слова: детектив, поліцейський детектив, Національна поліція, слідчий, кримінальне провадження, кримінальне правопорушення, приватний детектив.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Слід зазначити, що теоретичні та прикладні питання діяльності детективів у поліції і приватних детективів, їх місце в кримінальному провадженні, статус і повноваження у вітчизняній науці, на жаль, не досліджувались у повному обсязі. Цим питанням були присвячені лише фрагментарні дослідження. На сьогодні в Головному слідчому управлінні Національної поліції України (далі – ГСУ НПУ) стосовно детективів у поліції проводиться експеримент, який прогнозується найближчим часом запровадити також у діяльність регіональних поліцейських органів. Що стосується приватних детективів, то існує низка законопроектів, але дотепер указану діяльність на законодавчому рівні також не врегульовано.

Отже, сьогодні теоретичні, законодавчі та прикладні проблемні питання необхідно дослідити більш детально, а також слід напрацювати пропозиції і рекомендації щодо законодавчого вдосконалення цього напрямку правоохоронної діяльності.

Стан дослідження проблеми

Зазначимо, що загалом проблеми діяльності поліцейських та приватних детективів привернули увагу вітчизняних науковців лише наприкінці 2000 років. Саме тоді було опубліковано низку монографічних досліджень, зокрема О. В. Одерія «Основи приватної детек-

тивної діяльності» (2019 р.), В. В. Голіни, О. М. Джузі «Детективна діяльність» (2009 р.), і підручники А. П. Закалюки «Курс сучасної української детективної діяльності» (2007 р.), Р. М. Яновича «Детективна діяльність: курс лекцій» (2014 р.). Останньою досліджуваною тематикою була присвячена монографія авторського колективу у складі М. О. Семенишина, В. М. Бесчастного, С. С. Вітвіцького та інших «Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності» (2020). Разом із тим слід зазначити, що у вказаному дослідженні автори не аналізували законопроект «Про приватну детективну діяльність», ухвалений у лютому 2021 р. у першому читанні Верховною Радою України, та зовсім поза увагою залишилися діяльність поліцейських детективів в Україні.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз чинного законодавства України, його нормативно-правової бази, статистичних даних ГСУ НПУ та правозастосовної діяльності поліцейських і приватних детективів з указаного напрямку. Завданням статті є дослідження та напрацювання пропозицій і рекомендацій щодо законодавчого закріплення діяльності вказаних суб'єктів.

Наукова новизна дослідження

Наукове дослідження містить такі елементи новизни: обґрунтовано своєчасність і

доцільність закріплення в КПК України процесуального статусу поліцейського детектива, його прав та обов'язків; удосконалено питання діяльності поліцейських детективів із розкриття та розслідування злочинів.

Виклад основного матеріалу

Правоохоронні органи України зазнають тривалу трансформацію із системи органів внутрішніх справ, які мали каральну спрямованість, в органи правопорядку європейського зразка, які повинні орієнтуватись на надання послуг населенню та дотримання прав людини. Одним із напрямів реформування стало запровадження проєкту «Детективи» у Національній поліції України (далі – НПУ). Так, наприклад, відповідно до наказу Голови НПУ від 29 грудня 2017 р. № 1342 у штатний розпис ГУНП в областях внесено зміни, а 19 січня 2018 р. створено відділи розслідування особливо тяжких злочинів, тобто службу детективів, які поєднують у своїй роботі слідчі й оперативні функції, у вигляді формування підрозділів зі слідчих та оперативних працівників. Також було створено додаткове управління в Головному слідчому управлінні Національної поліції. Зокрема, в СУ ГУНП в Харківській області створено відділ, у штатному розписі якого 30 працівників (начальник – 1, заступники начальника – 2, старші слідчі в ОВС – 5, старші слідчі – 11, слідчі – 11). При цьому згідно з вимогами керівництва НПУ відділ було укомплектовано на дві третини колишніми працівниками оперативних служб (19 посад), а на одну третину (11 посад) – працівниками із досвідом слідчої роботи.

Робота працівників відділу організовується шляхом об'єднання у групу за певним напрямком працівника із досвідом слідчої роботи та двох колишніх оперативників, які спільно працюють з часу отримання відомостей про можливу причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, достатніх для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), документування її діяльності шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, реалізації отриманих матеріалів і до направлення обвинувального акта до суду. Слід зазначити, що саме таке співвідношення надає можливість найбільш ефективно виконувати завдання кримінального провадження. Із цього приводу Сергій Князев (голова НПУ у 2017–2019 рр.) зазначив, що значно скоротили кількість оперативних працівників в окремих відділах поліції у семи різних регіонах нашої держави і натомість створили посади детективів на різних рівнях – від маленького відділення у сільській

місцевості до великого відділу у Хмельницькому. Це є «горизонтальною» складовою експерименту, що зменшує одну загальну проблему – бюрократію, щоб слідчий не писав доручення, а оперативний працівник щоб не чекав, а потім відписував. Завдяки такому експерименту значно зменшилися строки з часу порушення кримінального провадження до його реалізації¹.

Крім того, запровадження проєкту «Детективи» у роботі відділів розслідування особливо тяжких злочинів СУ ГУНП в областях у 2017 р. було обумовлено насамперед необхідністю підвищення рівня ефективності виявлення та встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, і розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. На сьогодні у восьми ГУНП в областях триває практичний етап експерименту із впровадження поліцейських детективів. За роки функціонування зазначені експериментальні підрозділи показали достатньо високі показники діяльності. Зокрема, у веденні слідчих відділу розслідування особливо тяжких злочинів СУ ГУНП в Харківській області у 2019 р. перебувало 526 кримінальних проваджень (у 2018 р. – 322). Із них досудове розслідування завершено складанням обвинувального акта у 23 кримінальних провадженнях (у 2018 р. – у 15), в яких 50 особам було повідомлено про підозру у вчиненні 193 кримінальних правопорушень. Водночас питому вагу у веденні вказаного відділу становлять тяжкі й особливо тяжкі злочини та багатоепізодні кримінальні провадження, передбачені статтями 307, 309, 263, 240, 254, 190, 358 КК України. Наприклад, кримінальне провадження від 4 вересня 2019 р. за ч. 4 ст. 240, ч. 1 ст. 254 КК України стосовно керівника фермерського господарства гр. Ч., який у період часу з липня 2019 р. по 5 листопада 2019 р. на території земельних ділянок, розташованих неподалік с. Шестакове Вовчанського району Харківської області, проводив незаконне видобування піску, що призвело до виведення земель сільськогосподарського призначення з обігу, чим заподіяно збитки державі на суму понад 612 мільйонів гривень. Досудове розслідування у кримінальному провадженні закінчено складанням обвинувального акта, який 21 вересня 2020 р. направлено до суду.

¹ У восьми областях з'являються поліцейські детективи // LB.ua : сайт. 15.06.2017. URL: https://lb.ua/news/2017/06/15/369206_vosmi_oblastyah_poyavyatsya.html (дата звернення: 22.04.2021).

На жаль, слід зазначити, що станом на зараз на законодавчому рівні в Україні визначено лише один вид детективів – детективів Національного антикорупційного бюро України. Так, ч. 4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. передбачено положення про структури управління Національного бюро, в які можуть входити підрозділи детективів. Згідно зі ст. 23 цього Закону передбачено такі категорії посад, як «керівник підрозділу детективів», «заступник керівника підрозділу детективів», «старший детектив» і «детектив». Досудове розслідування у Національному бюро здійснюють детективи та старші детективи¹.

Водночас у чинному національному законодавстві відсутнє визначення поняття «детектив». Проте його тлумачення міститься у Великій українській юридичній енциклопедії: «детектив – це службова особа відповідного органу досудового розслідування, уповноважена в межах своєї компетенції, визначеної кримінальним процесуальним законодавством, із застосуванням гласних і негласних методів здійснювати виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів (проводити оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування)» [1, с. 161].

Отже, на підставі викладеного слід зазначити, що детективна діяльність в Україні є новим видом професійної діяльності. Однак доводиться констатувати, що правове регулювання детективної діяльності як державних службовців (тобто детективів правоохоронних органів), так і приватних детективів у нашій державі відсутнє, хоча в багатьох країнах світу приватна детективна діяльність є легалізованою і приносить користь суспільству. До таких країн належать, наприклад, США, Великобританія, Франція, Німеччина, Канада, Індія, Ізраїль, Японія, Норвегія, Іспанія, Італія, Португалія, Мексика та Росія. Так, досліджуючи світовий досвід у сфері протидії злочинності, ми спостерігаємо тенденції, пов'язані з орієнтацією розвинених країн світу, де поряд із традиційними поліцейськими органами, які виконують покладені на них правоохоронні функції, існують приватні організації, які також можуть виконувати в межах своєї компетенції ці функції для захисту інтересів грома-

дян і держави. При цьому співробітники таких недержавних організацій мають широке коло повноважень у своїй діяльності, постійно взаємодіючи з іншими, як з державними, так і з неурядовими організаціями з метою поліпшення виконання своїх обов'язків [2, с. 121–125].

Водночас, за неофіційними даними, сьогодні в усіх регіонах України працює декілька тисяч приватних детективів та приватних детективних агентств, серед яких Всеукраїнська асоціація приватних детективів (ВАПД), Український детективний союз (УДС), Асоціація професіоналів корпоративної безпеки України (АПКБУ) та Група детективних підприємств «Компанія приватних розслідувань».

Тому ми вважаємо, що проєкт закону від 17 лютого 2021 р. № 3010, який ухвалено в першому читанні Верховною Радою України, є першим кроком до вирішення цього питання².

Ухвалення Закону України «Про приватну детективну діяльність» надасть можливість на законодавчому рівні встановити належний контроль держави за цим видом діяльності та дасть змогу легалізувати приватну детективну діяльність, яка фактично здійснюється, має попит та визнається суспільством.

Проте в Україні є беззаперечною думка, що правоохоронна діяльність може виконуватися виключно державними структурами, а впровадження і функціонування приватних детективів покладе край монополії держави у цьому напрямі. Однак є і позитивні моменти: по-перше, декілька тисяч приватних детективних агентств та приватні детективи повинні будуть вийти з тіні й почати сплачувати податки, повідомляти у поліцію про кримінальні правопорушення, які готуються або були вчинені, надавати оперативну інформацію тощо [3, с. 209–211]. Тому, на нашу думку, запровадження інституту приватних детективів дасть змогу більш ефективно використовувати цей величезний ресурс у протидії кримінальним правопорушенням.

Водночас, досліджуючи зарубіжний досвід, можна дійти висновку, що детективна діяльність є невід'ємною частиною правоохоронної системи держави. Наприклад, у США діяльність приватних детективів і детективних агентств

¹ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 22.04.2021).

² Проект Закону про приватну детективну (розшукову) діяльність : від 18.02.2020 № 3010-1 / ініціатори А. А. Кожем'якін, М. М. Цимбалюк, В. О. Наливайченко та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?i d=&pf3516=3010-1&skl=10 (дата звернення: 22.04.2021).

має чіткі обмеження. Розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, до яких належать убивства, зґвалтування, підпали тощо, є виключно компетенцією поліції. Як правило, до приватних детективів зазвичай звертаються з метою отримання інформації про бізнес-партнерів, членів сім'ї, перевірку співробітників під час прийому на роботу, пошук зниклих осіб тощо, тобто в тих випадках, які здебільшого пов'язано з приватним життям або злочинами в цій сфері¹.

У Грузії, як і в державах, де системно застосовується досвід діяльності поліцейських органів США, поняття «детектив» означає назву посадової особи правоохоронних органів, яка на професійному рівні виконує функції з розслідування та розкриття злочинів [4, с. 5–18].

Не можна не зауважити, що у зв'язку з неврегульованістю в національному законодавстві питання про функціонування в поліції детективних підрозділів виникла ситуація з недостатнім розумінням місця експериментальних підрозділів у структурі ГУНП в областях деякими керівниками прокуратури. Так, на превеликий жаль, прокуратура Харківської області відповідно до вимог статей 36 і 218 КПК України направляє до відділу для проведення досудового розслідування кримінальні провадження, розпочаті за заявами громадян та посадових осіб, і матеріали контролюючих та інших правоохоронних органів переважно про злочини у сфері господарської діяльності, для розслідування яких є спеціалізований відділ у складі слідчого управління. Робота за такими провадженнями суттєво відвертає

працівників відділу від виконання передбачених експериментом завдань з налагодження тісної взаємодії з оперативними службами НПУ, а саме спільної з ними роботи з часу отримання відомостей про можливу причетність особи до вчинення злочину, достатніх для внесення в ЄРДР, документування її діяльності за допомогою проведення негласних слідчих (розшукових) дій, реалізації отриманих матеріалів і до направлення обвинувального акта до суду.

Висновки

Сьогодні детективна діяльність в Україні є новим видом професійної діяльності. Однак слід констатувати, що, на превеликий жаль, правове регулювання детективної діяльності як державних службовців (тобто детективів правоохоронних органів), так і приватних детективів в Україні відсутнє. На підставі викладеного доходимо висновку, що для повноцінної роботи поліцейських і приватних детективів необхідно законодавчо регламентувати такі види діяльності, зокрема шляхом внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відомчих наказів та інструкцій, насамперед до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575.

Список бібліографічних посилань

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол.: В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. правових наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. Т. 19: Кримінальний процес, судострій, прокуратура та адвокатура. 960 с.
2. Мезенцева І. Є. Зарубіжний досвід законодавчого регулювання детективної діяльності та практика його застосування (на прикладі США) // Матеріали Всеукраїнського саміту приватних детективів (м. Дніпро, 30 листопада 2017 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. С. 121–125.
3. Заворина Е. П., Комаренко О. А. Усовершенствование законодательного урегулирования частной детективной деятельности // II Минские криминалистические чтения : междунар. науч.-практ. конф. (м. Минск, 10 декабря 2020 г.) / Акад. МВД Республики Беларусь. Минск, 2020. С. 209–211.
4. Черней В. В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі органів Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 5–18.

Надійшла до редколегії 26.04.2021

¹ Your Step by Step Guide to Becoming a Private Investigator // PrivateInvestigatorEDU.org : сайт. URL: <https://privateinvestigatoredu.org/> (дата звернення: 22.04.2021).

ЗАВОРИНА Е. П., ФОМИН А. В. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ДЕТЕКТИВОВ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Исследован вопрос, связанный с применением полицейской и частной детективной (розыскной) деятельности в Украине. Проанализированы современное состояние этой деятельности в зарубежных странах, а также проблемы внедрения такой деятельности в Украине. Рассмотрены перспективные направления дальнейших исследований указанных вопросов и сформулированы предложения, относящиеся к урегулированию механизма внедрения, организации и осуществления полицейской детективной деятельности. По результатам исследования наработаны конкретные предложения и рекомендации.

Ключевые слова: детектив, полицейский детектив, Национальная полиция, следователь, уголовное производство, уголовное преступление, частный детектив.

ZAVORINA O. P., FOMIN O. V. ACTIVITIES OF DETECTIVE UNITS IN THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE: CURRENT STATUS AND PERSPECTIVES

Ukrainian law enforcement agencies are undergoing a long-term transformation from a system of punitive law enforcement agencies to European-style law enforcement agencies, which should focus on providing services to the population and respecting human rights. One of the areas of the reform was the introduction of the Detective project in the National Police of Ukraine.

It should be noted that detective work in Ukraine is a new type of professional activity. However, it should be noted that legal regulation of detective work of both civil servants (law enforcement detectives) and private detectives is absent in Ukraine, although in many countries around the world private detective work is legalized and benefits society. The adoption of the Law "On Private Detective Activity" will allow to establish proper state control over this type of activity at the legislative level and will legalize private detective activity, which is actually carried out, is in demand and recognized by society.

However, there is an indisputable opinion in Ukraine that law enforcement activities can be performed exclusively by state structures. And the introduction and operation of private detectives will put an end to the state monopoly in this direction. However, there are also positive points: first of all, several thousand private detective agencies and private detectives must come out of the shadow, pay taxes, report to the police about criminal offenses that are being prepared or committed, provide intelligence, etc.

Based on the above, we conclude that legislative regulation of such activities is required for the full work of police and private detectives, including amendments to the Criminal Procedural Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Investigative Activities", departmental orders and instructions, in particular, to the Instruction on the organization of interaction of pre-trial investigative agencies with other agencies and units of the National Police of Ukraine in preventing criminal offenses. detection and investigation, approved by the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated from July 7, 2017, No. 575.

Key words: a detective, a police detective, National Police, an investigator, criminal proceedings, criminal offense, a private detective.